

La carta de les llengües, vint anys després

LLUÍS MARIA DE PUIG

Vint anys enrere

L'any 1981, el senador socialista català i membre de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa Alexandre Cirici i Pellicer presentava davant aquesta cambra europea l'informe i la Recomanació 928, relativa als problemes d'educació i de cultura que plantegen les llengües minoritàries i els dialectes a Europa. Cirici, intel·lectual del catalanisme cultural i polític de la resistència, membre d'aquella Assemblea com a Senador de l'estat espanyol, volgué portar a nivell europeu el que era un greu problema del nostre país, la situació de la llengua. Tingué enormes problemes per tirar endavant el seu projecte, molt més ambiciós d'entrada del que suggereix el títol final. Però hagué de transigir, per no perdre l'oportunitat i moderà tant com li fou possible el to d'un report i unes propostes als governs que, essent menys agosarades del que ell hauria volgut, fossin aprovades per una àmplia majoria i, per tant, tinguessin alguna possibilitat que no es quedessin en paper mullat. S'ha de tenir en compte que per tirar endavant la seva proposició Cirici es passà pràcticament dos anys havent-se d'enfrontar amb l'artilleria pesada dels parlamentaris francesos o anglesos (per posar dos exemples inequívocs) i de l'administració dels estats europeus, reticents des del primer moment a acceptar el principi del reconeixement de les llengües sense estat, i encara més a dur a terme polítiques per a la seva recuperació i promoció.

Alexandre Cirici s'hi va batre i, malgrat les rebaixes que va haver de patir, se'n sortí: el 7 d'Octubre de 1981 en sessió plenària l'Assemblea del Consell d'Europa va adoptar la recomanació 928, la qual demanava als governs coses tan senzilles com el reconeixement oficial de les llengües en el seu territori (en règim de cooficialitat amb la llengua majoritària); l'ajuda pública a l'ús de les llengües tant a l'ensenyament com als mitjans de comunicació; l'adopció progressiva de la llengua

materna en l'educació; l'adopció de la toponímia en la llengua pròpia del territori... i el que era més important: Cirici obria la porta a l'elaboració d'un instrument jurídic europeu, una Convenció internacional que es començà a anomenar la Carta de les llengües.

La recomanació ciriciana i l'informe sobre la situació d'una cinquantena de llengües europees amenaçades que l'acompanyava (amb la controvèrsia infinita que aquest tipus de panoràmiques provoca) representà un vertader tombant al Consell d'Europa. No era pas la primera vegada que es tractava la qüestió de les llengües dites minoritàries, petites, maternes, vernacles, amenaçades, sense estat, regionals, nacionals, menys esteses, minoritzades (o com es vulgui), segons la càrrega semàntica que s'hi vol projectar. Abans de l'esforç de Cirici s'havien produït pressions de molt diverses instàncies europees, assenyaladament la de les nacionalitats, minories, ètnies, pobles i cultures oprimits, els quals, reivindicant els drets que els atorgaven alguns grans Tractats internacionals¹ que proclamen emfàticament la igualtat dels ciutadans davant de la llei sense distinció de llengua, declaren solemnement i declamatorià els drets de les llengües i cultures minoritàries i condemnen universalment la seva discriminació. La pressió d'aquelles comunitats, i dels polítics conscienciats, poc a poc havien fet reaccionar un xic les institucions parlamentàries europees, de forma assenyalada el Consell d'Europa² i també el Parlament Europeu, que de manera paral·lela s'orientà vers el recolzament explícit a l'establiment d'una Carta europea per a les llengües minoritàries.³

La necessitat d'abordar el problema era evident; milions d'europeus parlen llengües que no són d'estat, moltes d'elles en perill quasi immediat d'extinció, amb el que això suposa de pèrdua d'una riquesa cultural immensa, a més de la persistència de la vulneració sistemàtica d'un dret humà fonamental, el dret a parlar la llengua pròpia. I amb la perspectiva d'un procés de desaparició de llengües que fa dir a alguns experts que es

¹ La Declaració universal dels drets de l'home (1948), la Convenció de la Unesco (1960), el Pacte de les Nacions Unides (1966) i la Conferència d'Hèlsinki (1975).

² Abans de l'escomesa de Cirici ja s'havien aprovat unes primeres aproximacions al problema en la Recomanació 285 (1961), la Declaració de Galway (1971), la Directiva 364 (1977), la Recomanació 814 (1977) la Declaració de Bordeus (1978, la Resolució 97 de la Conferència de Poders Locals i Regionals del Consell d'Europa, a més de d'altres referències tangencials.

³ Conferència d'Oslo (1976), Resolucions Arfé (1-371-79) Hume (1436-79) Delsass (11-790-79) i la Resolució per una Carta Comunitària de les llengües i les cultures regionals i minories ètniques de 1981.

perdran en aquest segle que comença, més de la meitat de les llengües que existeixen encara al món. De tota manera el sentiment de la inescamotejable obligació d'ocupar-se d'aquest assumpte greu i alarmant topava amb la realitat, també inescamotejable, de la voluntat política de domini d'unes llengües sobre les altres, de voluntat política d'imposició de les llengües d'estat sobre les llengües sense estat, i fins i tot de les grans llengües d'estat sobre les dels estats petits. La història de les llengües és la història de la voluntat libèrrima d'imposar les llengües d'estat. Europa és un exemple clar d'aquest fenomen de domini de les llengües estatals sobre les llengües de les nacionalitats internes i sobre les dels territoris conquerits, i, de fet, Espanya n'és el paradigma. D'ací que alguns sectors polítics europeus presentessin com a qüestió d'urgència la necessitat de crear les bases del reconeixement i d'una mínima protecció de les llengües bandejades, minoritzades, que es trobaven amb seriosos dubtes de supervivència; talment havia estat dura la història de la imposició de les grans llengües, o sigui de la destrucció de les petites, que les havia portat al precipici. Moltes d'aquestes llengües són ja al cementiri i altres en perill de mort o de subsistència vegetal.

Ara fa més de vint anys de l'arrencada amb la qual Cirici, entre d'altres, provocà l'elaboració de la Carta europea de les llengües, que fou un part difícil, atesa la complexitat de la matèria, i que tingué, ja nascuda, una complicada evolució per salvar la muntanya de reticències que les ideologies i les polítiques dominants li oposaren fins a la seva entrada en vigor el 1998 (sí, al cap de disset anys del treball de Cirici). I val a dir que, després de superar totes les proves, hem arribat a una aplicació de la Carta prou decebedora en els nostres dies. Serà tal vegada útil d'analitzar el que ha passat d'aleshores ençà i quina és la situació avui, vint anys després.

Les dificultats per establir la Carta

Al llarg de 1981 i 1982, de la mà de Cirici i Gaetano Arfé, històric socialista italià aleshores diputat al Parlament Europeu, es realitzaren diversos encontres que anaven en la línia de conscienciació de la necessitat d'elaborar d'un document que pogués emparar la situació de les llengües. Es produí la Conferència «Viure el multilingüisme europeu», a Estrasburg, la reunió de Brussel·les per estudiar quin tipus de legislació es necessitava per a reconèixer els drets de les minories, les ètnies i les llengües en pla

d'igualtat, i la trobada sobre les Minories lingüístiques de l'Arc Alpi.⁴ A totes aquestes activitats hi assistí Cirici, però a començaments de 1983 moria sobtadament i deixava l'Assemblea òrfena de la seva competència, dedicació i passió per aquesta qüestió. Fou llavors quan em va ser atorgat l'honor i la responsabilitat de substituir-lo, com a membre de la Comissió d'Educació i cultura, i més tard, a mitjan 1983, com a *rapporteur* sobre la qüestió de les llengües. Per aquesta condició em tocà participar en una important Audició a Estrasburg en la qual es decidí pràcticament l'elaboració de la Carta de les llengües.⁵

El Consell d'Europa va encarregar a la Conferència de Poders Locals i Regionals d'Europa la constitució d'un Grup de Treball que elaborés el text de la Carta, el qual passaria després a l'Assemblea Parlamentaria i, si era aprovada, al Comitè de Ministres. Com a responsable parlamentari de la qüestió un servidor era membre nat del grup de treball. Vaig saber que entre les meves poques atribucions tenia la de nomenar un expert que s'integraria al grup de treball. No vaig tenir cap dubte a proposar-ho a Modest Prats, encara que no estava segur de si ho acceptaria. Però li interessà. I tots dos férem cap a Estrasburg a partir del desembre de 1984.⁶

De seguida vam poder fer-nos el càrrec del tipus de problemes que farien difícil la redacció d'un document que per als catalans era molt clar i que havia de ser una mena de llei d'oficialitat de les llengües i de normalització lingüística, com a mínim, com la que ja teníem nosaltres. Però resultà aviat evident que el cas del català i de la legislació espanyola —ai las...!— era molt avançat en relació al que la majoria dels ponents aspiraven. I així, la tasca més important que vam realitzar Prats i jo mateix fou la d'evitar que el document no es quedés enrera en molts

⁴ La primera tingué lloc a Estrasburg el mes de febrer de 1982; la segona a Brussel·les el mes de maig i la tercera a Trento, el setembre del mateix any.

⁵ Audició d'Estrasburg, juny del 1984. En l'obertura de l'Audició vaig tenir ocasió de pronunciar oficialment el primer discurs en català en una institució internacional.

⁶ El Grup de treball treballà durant dos anys, de 1984 a 1986, realitzant set reunions de treball a Estrasburg i una a Florència, a més dels documents que es redactaven per a preparar les reunions. Les persones que configuraren el grup de treball foren Herbert Khon, Pietro Ardizzone, Felix Ermacora, Ivo Peeters, Mervyn Phillips, Modest Prats, J.M. Woherling, Rinaldo Locatelli, Philip Blair, Ferdinando Albanese i qui signa aquestes pàgines. Als quals s'afegiren experts ocasionals com Donald O'Reagan o Joan Dorandeu i representants de les administracions, com fou el cas de Jordi Menéndez, director general del Ministeri d'Educació i Cultura espanyol, que participà en alguna reunió.

aspectes de la nostra legislació lingüística i de la nostra realitat lingüística.

Els problemes bàsics eren els de sempre: confusió entre llengües i dialectes, entre llengües minoritàries i minories lingüístiques, diversitat entre la situació de les llengües, unes amb possibilitats de normalització, altres no; unes parlades per més locutors que segons quines llengües d'estat, altres per uns pocs milers de persones. Els uns demanant canals de televisió per a la llengua, els altres contents que els deixessin fer alguns programes a la ràdio. Els d'ací demanant estudiar en la llengua a tots els nivells de l'ensenyament públic, els d'allà satisfets en que els deixin ensenyar la llengua en escoles privades. Uns demanant l'oficialitat, altres un simple reconeixement cultural.⁷ ¿Com podíem, en aquestes condicions, redactar un paper que servís per a tots positivament i pogués ser acceptat pels que no tenien cap interès a acceptar-ho?

Una obsessió que planava sempre en els debats era la de la *no agressió* a les llengües majoritàries, com si el que anàvem a fer per tractar de frenar el procés de desaparició de les llengües amenaçades fos un atac forassenyat contra les gran llengües, com si fos un extraordinari perill per a les llengües d'estat. Per aquesta raó alguns volien que el tipus de norma que anàvem a promoure fos en tot cas una cosa de segon rang. No volien que fos una Convenció, que és un tipus de document important en el dret internacional, prou comprometedor pels estats, i que té possibilitats d'incloure fórmules de control posterior. Els debats eren durs en aquesta qüestió; els representants dels governs francès, anglès, turc, grec, refusaven sistemàticament les posicions més progressistes. És evident que, a més de l'actitud defensiva de les llengües d'estat, en aquelles posicions jacobines hi havia també una defensa de l'estat. En els fons, en *l'arriere pensée* dels refractaris als canvis hi havia la convicció que aquelles batalles per les llengües petites no eren més que la punta de l'iceberg d'un procés contra l'estat nacional sagrat. De vegades fins i tots se'ls escapava i deien obertament que això o allò no es podia acceptar per evitar d'afavorir el separatisme i els moviments de les minories nacionals. Fins i tot els més exaltats a voltes parlaven del terrorisme.

Un dels temes més roents fou el nom que havia de tenir la Carta que a la fi fou el de "Carta Europea de les llengües regionals o minoritàries",

⁷ Veg. Lluís M. De Puig, «Informe provisional sobre la preparació d'un projecte de Carta Europea de les llengües regionals o minoritàries», *Llengua i dret*, 8 (desembre de 1986), pp. 79-92

després de no poques discussions. Nosaltres volíem que es parlés de llengües *nacionals*. Res a fer. I com que no es pogué evitar el terme regional, vam imposar la ‘o’ en comptes de una ‘i’ abans del mot ‘minoritàries’. Un altre tema conflictiu fou el de les obligacions dels estats. Hi havia, és clar, qui no volia carregar els estats amb cap mena de deure; tal vegada alguna petita concessió cultural, però cap obligació. En tot cas, aquesta posició, tan coneguda, no triomfà. El grup d’experts introduí fins i tot –a instància dels catalans– la noció de la “reparació històrica” a partir de la qual, els estats, responsables de la prostració de les llengües petites, haurien de fer l’esforç de la seva recuperació. Un altre element controvertit va ser el de les relacions i la cooperació internacional en aquesta matèria. Com ho fou també la qüestió de l’adequació de les divisions institucionals i administratives a l’àrea lingüística. Després en totes les matèries, educació, mitjans de comunicació, cultura, administració i serveis públics, administració judicial, era un estira-i-arrotonsa constant, ja que costava molt acordar les disposicions més constrenyents per als estats. Però, amb tot, quan a principis del 1987 s’acabà l’elaboració de la Carta, el text que va acordar el Grup de Treball era bàsicament satisfactori; potser s’hauria de dir molt satisfactori. Desgraciadament, en els tràmits posteriors li fou rebaixada una part de la seva força.⁸

Durant el 1987 el text s’hagué de discutir en dues sessions plenàries de la Conferència de Poders Locals i Regionals d’Europa. I s’hagué de discutir en dues sessions perquè en la primera es va decidir la devolució del projecte, sota els arguments del caos lingüístic que es produiria, a més de l’acusació de fomentar el separatisme. Arribaren les rebaixes. Desaparegué la idea de la “reparació històrica”, va esfumar-se també l’imperatiu de l’oficialitat de les llengües, van edulcorar-se les expressions més exigents substituïdes per altres de més moderades (per exemple, en lloc de *garantir* o *assegurar*, hi posaren *promoure* o *permetre*). Algunes mesures que el grup volia com a obligatòries van passar a ser optatives. De tota manera, es rebaixà però no es desnaturalitzà, i fou aprovada finalment, primer per la Conferència de poders locals i regionals d’Europa, el 16 de Març de 1988. Teníem un document acceptable; calia evitar més retallades en el següent pas: el debat a l’Assemblea Parlamentària del Consell d’Europa. Per tal d’evitar una altra passada pel sedàs que hauria retallat indefectiblement el text que ens arribava, essent

⁸ Veg. Lluís M. De Puig, «Debat i elaboració de la Carta Europea de les Llengües», *Llengua i dret*, 16 (desembre de 1991), pp. 153-172.

en aquella instància ponent jo mateix, vaig triar un procediment que impedia la discussió sobre el contingut del text. Consisteix a demanar una posició favorable sobre una proposta, i enviar-la al Comitè de Ministres en forma d'Opinió de recolzament. Així es va fer, i l'única cosa que afegí l'Assemblea parlamentària fou demanar als ministres que la Carta no només fos assumida pels governs sinó que fos tramitada com una Convenció Internacional i oberta a la signatura dels països de l'Est.⁹

Però llavors començava un nou calvari per a la pobra Carta: el del Comitè de Ministres, que va necessitar tres anys i una nova retallada abans d'adoptar-la definitivament. El vistiplau dels governs costà. Només de rebre el document de l'Assemblea, una colla de països s'hi oposaren frontalment i els governs interessats hagueren d'acceptar la creació d'una Comissió encarregada de revisar aquell text aparentment tan revolucionari. Quatre anys de discussions i de propostes de retallades i més retallades. França, Turquia, Grècia i Itàlia eren els països més belligerants, que no s'acontentaven de no aplicar-la al seu país sinó que maldaven perquè ningú la pogués aplicar a Europa. Amb l'excusa de la necessitat dels consens proposaven una Carta disminuïda, feble, inútil. Hi hagué moments de gran decepció. Les notícies que coneixiem dels treballs de la Comissió eren més que alarmants. Els funcionaris dels governs portaven sota la carpeta la intenció d'anar a una Carta completament *light* que deixaria les coses com estaven. Davant d'aquesta eventualitat calgué fer pressió política i amenaçar que si no sortia una Carta mínimament acceptable no seria signada ni ratificada pels parlaments dels estats. I algun ressort devia funcionar, ja que finalment els governs donaven llum verd a una Carta que, malgrat les rebregades que va rebre (una flexibilització dels compromisos i una multiplicitat d'alternatives opcionals, les menors de les quals eren baixíssimes), mantenia una bona colla d'elements positius. De fet, per salvar la cosa els governs van acceptar una Carta que no agradava gens a molts d'ells, traslladant la darrera paraula als estats. Aquesta fou la solució: la Carta per la banda de dalt és molt vàlida, però per la de baix és pràcticament nul·la des del punt de vista de l'acció sobre la llengua.¹⁰

⁹ Document 5933, Informe i avis 142, debat a l'assemblea del dia 4 d'octubre de 1984.

¹⁰ El Comitè de Ministres del Consell d'Europa aprovà la Convenció Internacional el 25 de juny de 1992.

El text final de la Carta

Després de tots aquests avatars, tan evidents i significatius, s'aprovà la carta. Tal com funciona el Consell d'Europa, ara tocava a cada estat decidir si la signava (cosa que no l'obligaria a res: signar una convenció només és l'expressió d'acceptar l'existència del document, encara que moralment pugui tenir alguna interpretació positiva) o si la ratificava, amb la qual cosa la convenció passava a formar part de la legislació de l'estat. Cal assenyalar que en l'instrument de ratificació cada estat ha d'indicar quines seran les parts de la Carta que assumeix, i per tant que es compromet a aplicar. O sigui que, al marge de les retallades de la Carta, als governs els quedava la sortida de no signar-la, de no ratificar-la, i –en cas de fer totes dues coses– de triar sobre quines llengües aplicar-la, i amb quin grau d'intensitat, i en quins aspectes.

El document fou editat i donat a conèixer a l'opinió pública i a tots els governs. Es posà a la signatura al cap d'uns mesos.¹¹ D'ençà de 1992 la qüestió era quants països la ratificarien. Aquesta era la gran qüestió, ja que, malgrat les signatures, una Convenció europea no pot entrar en vigor fins que almenys set estats l'han ratificada. Aquest procés ha estat lent, lentíssim. Fins al 1998 no hi hagué prou ratificacions per donar vigència a la Carta, a causa naturalment de les dificultats i reticències que aquesta qüestió desvetlla. I perquè, malgrat la moderació del text, aquest és prou comprometedor com per entusiasmar poc els estats acostumats a ignorar olímpicament aquestes problemàtiques. I fins als nostres dies el procés de ratificació es fa difícil per a alguns països, i fins i tot impossible per a algun en concret, com veurem.

Vegem ara com va quedar aquest text que tant costa de ratificar: què és i què no és la Carta?

Diguem d'entrada que la Carta es una convenció destinada protegir i promoure les llengües minoritàries des de la perspectiva del patrimoni europeu amenaçat, o sigui, des d'un vessant cultural i no polític. Vull dir que no és tractat des de la perspectiva dels drets humans individuals, sinó de les llengües com a fenomen de cultura. Per dir-ho d'una altra manera: la Carta defensa les llengües i no els col·lectius que parlen aquestes llengües. Tracta de les llengües minoritàries d'un territori, de les que no tenen un territori delimitat i de les llengües oficials menys esteses. Es

¹¹ L'acte d'obertura de la signatura de la Carta tingué lloc a Estrasburg el 5 de novembre de 1992, en el qual signaren Àustria, Dinamarca, Finlàndia, Alemanya, Hongria, Liechtenstein, Luxemburg, Malta, Holanda, Noruega i Espanya.

refereix a les llengües parlades històricament en un territori i no pas al cas de les llengües del emigrants recents, ni dels dialectes de la llengua oficial. En aquest sentit són interessants les definicions inequívokes que estableix la Carta en el seu frontispici:

- a) Per l'expressió «llengües regionals o minoritàries» s'entenen les llengües
 - I. practicades tradicionalment en el territori d'un Estat per ciutadans d'aquest Estat que constitueixen un grup numèricament inferior a la resta de la població;
 - II. diferents de la/les llengua/llengües oficial(s) d'aquest Estat;
 - III. l'expressió no inclou ni els dialectes de la/les llengua/llengües oficial(s) de l'Estat, ni les llengües dels immigrants.
- b) Per «territori en el qual la llengua regional o minoritària és practicada» s'entén l'àmbit geogràfic en el qual aquesta llengua és la modalitat d'expressió d'un nombre de persones que justifica l'adopció de mesures de protecció i promoció previstes per la Carta;
- c) Per «llengües sense territori» s'entenen aquelles llengües practicades per ciutadans de l'Estat que són diferents de la/les llengua/llengües practicades per la resta de la població i que, malgrat que hagin estat tradicionalment practicades en el seu territori, no poden ésser circumscrites a una zona geogràfica concreta d'aquest Estat.¹²

L'objectiu fonamental de la Carta és assegurar que hi ha un reconeixement de les llengües per part de l'estat que permeti la seva utilització a l'ensenyament, els mitjans de comunicació, en el món jurídic i administratiu, en la vida econòmica i social, en les activitats culturals i els intercanvis transfronterers. La Carta s'adreça als Estats i es planteja sobre la base del respecte a la integritat territorial dels estats. En aquest sentit seria equivocat veure en aquesta convenció reivindicacions que està molt lluny de representar. És, per tant, un instrument en defensa de les llengües, però no pas un document polític de reivindicació nacional de sobirania front a l'estat. Per exemple, la relació entre la llengua d'estat i la minoritària no s'expressa mai en termes de competitivitat o anta-

¹² Carta Europea de les llengües regionals o minoritàries, part 1, Disposicions generals. Article 1. Definicions.

gonisme; és voluntàriament una aproximació plurilingüe, de manera que el desenvolupament d'una no pugui anar mai en detriment de l'altra (encara que la realitat i la lògica de l'ús de les llengües ho faci quasi impossible), almenys aquesta és la voluntat que expressa la Carta. En definitiva, no es vol més que a cada estat es tingui en compte la realitat plurilingüística i pluricultural i que es protegeixi aquesta diversitat. Per no entrar en el terreny complex i probablement irresoluble de senyalar quines són les llengües a protegir (i, per tant, quins dialectes quedaven exclosos) la Carta no estableix la llista de llengües que serien cobertes per les seves disposicions, i així és cada estat el que en el moment de la ratificació cita les llengües a les quals serà aplicada. Una prerrogativa més que queda en mans dels governs i dels parlaments estatals.

La Carta té, després d'un Preàmbul en el quals es consideren extrems que ja hem esmentat, una Part I de "Disposicions generals", en la qual trobem les definicions –ja ressenyades–, els compromisos que han d'assumir els governs, les modalitats de ratificació, els règims de protecció existents, les obligacions existents i la informació sobre la carta. Tot seguit ve la Part II de la Carta: "Objectius i principis perseguits", constituïda pels cinc paràgrafs de l'article 7, que és d'acompliment obligatori en la seva integritat pels països que l'hagin ratificat. En aquest article setè hi ha els dotze principis fonamentals que s'han d'aplicar a totes les llengües:

- El reconeixement de les llengües com a expressió de la riquesa cultural.
- El respecte de l'àrea geogràfica de cada llengua.
- La necessitat d'una acció resolta de foment de les llengües amb el fi de salvaguardar-les.
- L'obligació de facilitar i encoratjar l'ús oral i escrit de les llengües en la vida pública i privada.
- El manteniment i desenvolupament de relacions en els àmbits de la Carta entre els grups que usen una llengua idèntica o semblant, i de relacions culturals amb els altres grups de l'estat que usin llengües diferents.
- La provisió de les formes i els mitjans adequats per a l'ensenyament i l'estudi de les llengües a tots els nivells necessaris.
- La provisió de mitjans que permetin l'aprenentatge de la llengua als no parlants que resideixin en l'àrea on aquesta es parlada.
- La promoció d'estudis i investigacions sobre les llengües.

- La promoció d'intercanvis transfronterers per a les llengües parlades de manera idèntica o semblant en dos o més estats.
- L'eliminació de tota distinció, exclusió, restricció o discriminació que tingui per objecte desanimar o posar en perill el manteniment i desenvolupament d'una llengua.
- La consideració que l'adopció de mesures especials en favor de les llengües minoritàries amb l'objectiu de promoure la igualtat entre els seus parlants i la resta de la població, tenint en compte les seves situacions peculiars, no es podrà considerar un acte de discriminació en relació amb els parlants de les llengües més esteses.
- El respecte, la comprensió i la tolerància envers les llengües minoritàries han de figurar entre els objectius de l'educació i la formació impartides en el país, estimulant als mitjans de comunicació a perseguir el mateix objectiu.

Com es veu, aquesta part defineix els grans principis i objectius sobre els quals els estats han de fundar la seva política, la seva legislació i la seva pràctica, principis i objectius que són considerats com el marc necessari per a la salvaguarda d'aquest tipus de llengües.

La Part III de la Carta són les mesures de foment de l'ús de les llengües en la vida pública, i engloba els articles números 8 a 14, que es refereixen a l'ensenyament, la justícia, les administracions i els serveis públics, els mitjans de comunicació, els serveis i les activitats culturals, la vida econòmica i social, i els intercanvis transfronterers. Es tracta de la part opcional de la Carta, que estableix compromisos concrets, però que poden variar segons els Estats i les llengües. Per a cada àmbit s'ofereixen diverses opcions d'actuació i promoció de més a menys, de manera que cada estat s'ha de comprometre a aplicar un mínim de trenta-cinc paràgrafs, tres dels quals almenys han de ser triats de cada un dels articles 8 i 12, i un de cada un dels articles 9, 10, 11 i 13.

L'objectiu d'aquesta part és traduir en regles precises els principis generals enunciats en la part II, però d'una manera flexible i pragmàtica, a base d'un cert nombre de disposicions que abracen diferents alternatives, de grau de rigor variable, que permeten una aplicació segons la situació de cadascuna de les llengües a voluntat. A més es proposa als estats que amplifin els seus compromisos a mesura que la seva situació jurídica evolucioni o que les condicions financeres ho permetin.

La part IV es refereix a l'aplicació de la Carta, als informes preceptius dels estats, els sistema d'examen dels informes, i el comitè dels experts

que han de vetllar pel compliment dels compromisos dels governs. Estableix un sistema de control que exigeix als estats informes periòdics sobre el compliment dels compromisos. Després, un grup d'experts independents elaborarà un report amb les conclusions pertinents i elevarà les recomanacions que consideri oportunes al Comitè de Ministres del Consell d'Europa. Aquest control i el seguiment que en facin els estats seran també analitzats per l'Assemblea Parlamentària, de manera que hi hagi un control que escapi de la influència directa dels governs. La Part V, conté les disposicions finals, el sistema de ratificació, de reserva, de denúncia i d'informació sobre la Carta, dipositats davant del Secretari General del Consell d'Europa.

La llarga marxa de les ratificacions

Ja hem assenyalat suara quins països van signar la Carta quan aquesta s'obrí a la signatura dels estats el 5 de Novembre de 1992. De llavors ençà, poc a poc l'han signada fins a començament d'aquest any (2001) vint-i-tres països: els ja citats de primera hora (Àustria, Dinamarca, Finlàndia, Alemanya, Hongria, Liechtenstein, Luxemburg, Malta, Holanda, Noruega i Espanya) més Croàcia, Xipre, França, Islàndia, Itàlia, Romania, Eslovènia, Suècia, Suïssa, Macedònia, Ucraïna i el Regne Unit. És rellevant de notar que molts d'aquest països necessitaren una colla d'anys per decidir-se a signar simplement el document.¹³ De tots els països només França va voler fer una declaració en el moment de la signatura, per tal de precisar la seva interpretació de la Carta. Ningú més féu cap reserva en el moment de signar. Tot el que s'ha de dir correspon, en tot cas, al moment de la ratificació. Però el govern francès de torn avisava ja. Cal recordar que França fou l'estat, junt amb Turquia, que més torpedinà l'elaboració de la Carta, tot i que hi havia altres estats que no es quedaven enrera. Aquesta declaració és el paradigma de les reticències del jacobinisme modern i és tan significativa que val la pena notar-la completa.

I. La República francesa preveu formular en el seu instrument de ratificació de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries la següent declaració:

1. En la mesura que la Carta no preveu el reconeixement i la protecció de les minories, sinó promoure el patrimoni lingüístic europeu, i que la utilització del

¹³ Les dates de la signatura de cada un d'aquests països són molt diverses: van del 12 de novembre de 1992 (Xipre), set dies després que els primers, als que ho faran durant l'any 2000, com és el cas de països tan importants com Itàlia, Suècia o el Regne Unit.

terme “grups” de locutors no confereix pas drets col·lectius pels locutors de les llengües regionals o minoritàries, el govern de la República interpreta la Carta en un sentit compatible amb el Preàmbul de la Constitució que garanteix la igualtat de tots els ciutadans davant la llei i no coneix altre que el poble francès, compost per tots els ciutadans sense distinció d'origen, de raça o de religió.

2. El govern de la República interpreta l'article 7, paràgraf d, i els articles 9 i 10¹⁴ com a principis generals no contraris a l'article 2 de la Constitució, segons el qual l'ús del francès s'imposa a persones morals de dret públic i a persones de dret privat en l'exercici d'una tasca de servei públic, així com als usuaris en les seves relacions amb l'administració i els serveis públics.
3. El govern de la República interpreta l'article 7-1, paràgraf f, i l'article 8¹⁵ en el sentit de preservar el caràcter facultatiu de l'ensenyament i l'estudi de les llengües regionals o minoritàries, així com la història i la cultura de les quals són expressió, i que aquest ensenyament no té pas com objectiu sostreure els alumnes escolaritzats en les escoles del territori dels drets i les obligacions aplicables al conjunt dels usuaris dels establiments que assegurin el servei públic de l'ensenyament o estan lligats a aquest.
4. El govern de la República interpreta que l'article 9-3¹⁶ no s'oposa al fet que només la versió oficial en llengua francesa, que es la que jurídicament dona fe, dels textos legislatius que són accessibles en les llengües regionals o minoritàries pugui ésser utilitzada per les persones morals de dret públic i les persones privades en l'exercici d'una tasca de servei públic, així com pels usuaris en les seves relacions amb l'administració i els serveis públics.

Aquest era el plantejament de França en el moment de la signatura, que tardà set anys.¹⁷ Aquella posició seria premonitòria del que passaria més tard, com veurem.

El fet important, però era la ratificació, i aquest sí que ha estat un procés lent i difícil. De fet, la Carta no va poder entrar en vigor fins al primer de març de l'any 1998, ja que fins llavors no l'havien ratificada els set països preceptius. A inicis del 2001 eren onze els que l'havien ratificada: Croàcia, Dinamarca, Finlàndia, Alemanya, Hongria, Liech-

¹⁴ L'article 7, 1, paràgraf d, parla de la facilitació i/o el foment de l'ús oral i escrit de les llengües regionals o minoritàries en la vida pública i en la vida privada, i els articles 9 i 10 es refereixen a l'ús d'aquestes llengües en la justícia i en l'administració i els serveis públics.

¹⁵ L'article 7, 1, paràgraf f, parla de la dotació de formes i mitjans adequats per a l'ensenyament i l'estudi de les llengües a tots els nivells possibles, i l'article 8 es refereix als compromisos dels governs en matèria d'ensenyament.

¹⁶ Aquest article diu que els governs es comprometen a fer accessibles en les llengües minoritàries els textos legislatius més importants i aquells que es refereixin en particular als locutors de les llengües.

¹⁷ Extret de les «Declaracions incloses en els plens poders atorgats al secretari general en el moment de la signatura de l'instrument», 7 de maig de 1999.

tenstein, Holanda, Noruega, Eslovènia, Suècia i Suïssa.¹⁸ Recentment ho ha fet Espanya, després d'un llarg procés que caldrà explicar algun dia.

Les declaracions que fan els estats en el moment de la ratificació difereixen molt, segons les llengües en presència a cada país. Sovint s'hi barregen llengües i dialectes, i sistemàticament es confonen llengües minoritàries amb minories lingüístiques Liechtenstein, per exemple declara que no té cap d'aquestes llengües en el seu territori; Croàcia parla de l'italià, el serbi, l'hongarès, el txec, l'eslovac, el ruthè i l'ucranià; Dinamarca fa una cosa insòlita: assenyala que en el seu territori hi ha el feroè i el groenlandès parlats amb un nivell d'oficialitat que fa que no calgui aplicar-hi la Carta, la qual, per contra, s'aplicarà a l'alemany del sud de Jylland; Finlàndia es compromet a aplicar-la a la llengua sami, al suec i al rom. Noruega n'assenyala una, el sami; i Alemanya n'assenyala set: el danès, l'alt sorabe, el baix sorabe, el frisó septentrional i el frisó satarès, el rom i el baix alemany, per als quals estableix una complexa i detallada aplicació de la Carta llengua per llengua i *land* per *land*; Hongria es refereix al croat, l'alemany, el romanès, el serbi, l'eslovac i l'eslovè; Holanda cita només el frisó; Eslovènia assenyala l'italià i l'hongarès; Suècia el sami, el finès i el meänkieli; Suïssa aplicarà la Carta al romanx i a l'italià;¹⁹ finalment, Espanya diu que l'aplicarà en les llengües citades en els Estatuts d'Autonomia (fórmula per evitar citar la *llengua valenciana*).

La diversitat encara és més gran si ens fixem amb les modalitats d'aplicació que s'estableixen segons l'estat de cada llengua i segons el grau de proteccionisme que cada estat vol realment exercir. Hi ha de tot, des de les més compromeses a les purament simbòliques. El que és evident és que hi ha tal vegada un interès cultural per a preservar més o menys les llengües, o potser simplement de no vulnerar un drets lingüístics elementals, però no hi ha, en la majoria dels casos, ni una voluntat ni una estratègia de *normalització lingüística*, tal com nosaltres l'entendem. Aquesta és la realitat.

Ara falta veure quins països més ratificaran la Carta dels quaranta-tres que constitueixen avui el Consell d'Europa; i en els anys a venir haurem de conèixer com s'ha produït l'aplicació i quins en són els resultats. Cada dos anys l'Assemblea parlamentària farà una anàlisi de l'estat

¹⁸ Bureau des Traités, «Charte européenne des langues regionales ou minoritaires», STE, 148 (janvier 2001).

¹⁹ Bureau des Traités, «Liste des déclarations du Traité», 148 (janvier 2001).

d'acompliment dels compromisos. Probablement en molts de casos aquestes teràpies arriben tard i no serem a temps a salvar moltes d'aquestes llengües. S'haurà de veure quina és la situació d'ací uns anys.

Un servei l'ha fet ja la Carta. Després de la seva adopció i a partir dels seus postulats s'han aprovat una colla de documents que eren impensables va poc temps encara. Penso ara en recomanacions, resolucions i informes sobre els gitanos (1993), sobre la llengua i la cultura arumenes (1997), sobre el yiddish (1996), les cultures uralianes en perill (1997), la diversificació lingüística (1998), els drets de les minories (1999), un nou protocol a la Convenció Europea dels drets de l'Home sobre els drets de les minories nacionals (2000), o la cultura csango (2001). Les idees de la Carta han estat determinants per avançar en aquests camps, la referència que s'hi ha anat fent és constant. En aquest sentit, l'instrument que vam ajudar a redactar en Modest Prats i jo mateix ha estat mínimament útil, encara que no sigui el que hauriem volgut ni nosaltres ni l'Alexandre Cirici fa vint anys.